

Van Goghs brieven

De kunstenaar aan het woord

Van
Gogh
Museum

Amsterdam

Docentenhandleiding voor
het voortgezet onderwijs

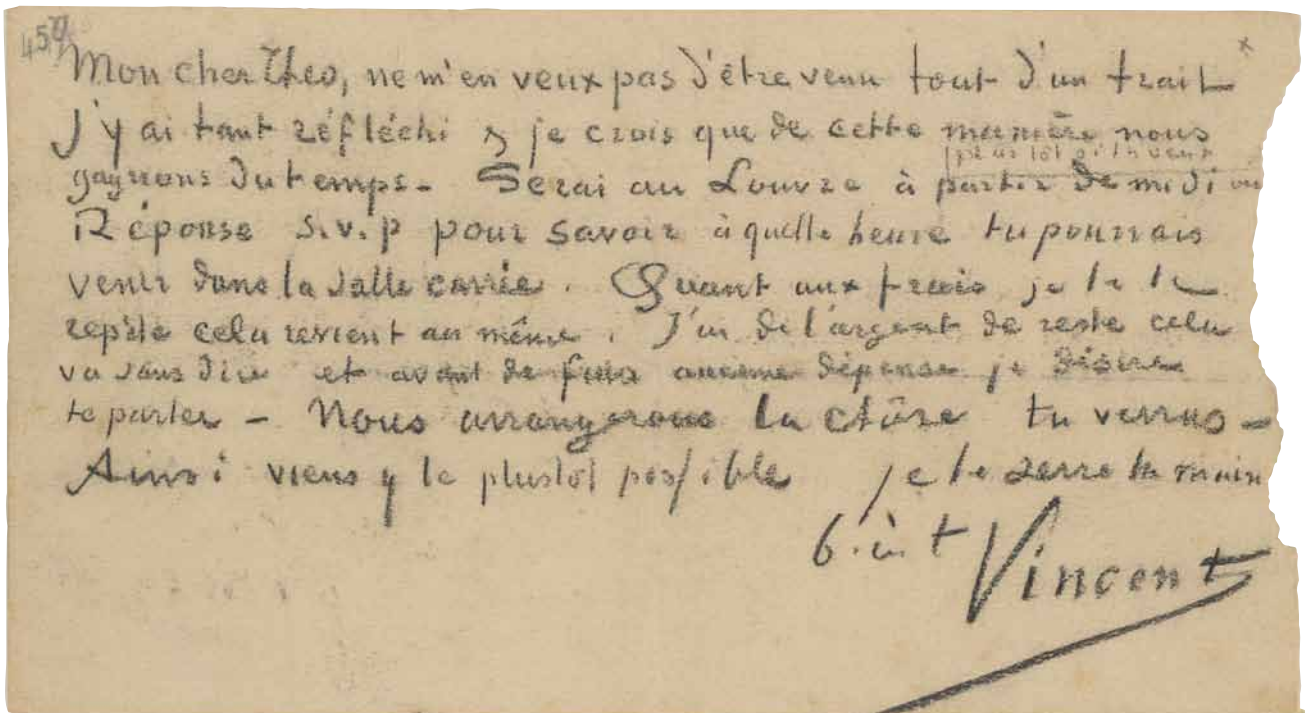
317 Waarde Theo, het heeft my e... verwanderd my
met een woordje van... hebben.
Gezult zeggen ge hadt...
te denken - en dat
begrypen -
Het is reeds laat - maar
dat ik zeg hartelyk h...
correspondentie weer v...
dan ze den laatste
Meerby gaen de
paar studies die
begry hen op nu
een schotel aerd...
Ik kom er daarnet van...
lamplicht my gewerkt en aen
in het by day de maalt heb aangeset.

Zie hier hoe de compositie nu geworden is
Ik heb het op een vrij groot doek geschilderd ~~en~~
~~en~~ en zoals de Schets nu is zal gelouf d er veel
lezen in -

Inhoud

Inleiding	1
Lesprogramma	3
Achtergrondinformatie	4
Opdrachten	9
Museumbezoek	15

Hierboven:
Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh,
c. zondag 28 februari 1886
Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Voorzijde:
Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 9 april 1885
Briefkaart van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 2 mei 1882
Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Lesprogramma

‘Er zijn zoveel mensen, vooral onder onze vrienden, die denken dat woorden niets voorstellen. Integendeel, nietwaar, het is even interessant en even moeilijk om iets goed te zeggen als om iets te schilderen.’

Vincent van Gogh aan Emile Bernard, 19 april 1888

Vincent van Gogh (1853 – 1890) was een gedreven schrijver van brieven. In een tijdperk zonder media als telefoon en internet was schrijven dé manier om te communiceren met familie en vrienden die niet in de buurt woonden. Van de vele honderden brieven die Van Gogh schreef bleven er meer dan 800 bewaard. Daarnaast zijn er nog circa 80 brieven die áán hem werden geschreven. Uit de correspondentie is niet alleen het meeslepende verhaal van Van Goghs bewogen leven te herleiden, maar ook van zijn ontwikkeling als kunstenaar. Veel van de brieven bevatten schetsen van schilderijen waar hij op dat moment aan werkte of die hij pas had voltooid.

Van Gogh op het web: www.vangoghletters.org

Samen met het Huygens Instituut in Den Haag heeft het Van Gogh Museum vijftien jaar gewerkt aan een nieuwe, wetenschappelijke uitgave van de correspondentie van Vincent van Gogh. Alle bewaard gebleven brieven werden opnieuw bestudeerd, vertaald, en voorzien van toelichtingen. De nieuwe editie verscheen in 2009, zowel in boekvorm (in meerdere talen) als digitaal. Naast de volledige correspondentie bevat ze afbeeldingen van alle werken waar Van Gogh in zijn brieven naar verwijst. Dat zijn niet alleen de schilderijen en tekeningen waar hij zelf aan werkte, maar ook de werken van andere kunstenaars waarover hij schreef.

Op de website www.vangoghletters.org zijn alle brieven te lezen in de taal waarin ze oorspronkelijk zijn geschreven: Nederlands, Frans en een klein aantal in het Engels. Alle brieven zijn voorzien van een *Engelse* vertaling.

Lessuggesties

In deze docentenhandleiding vindt u achtergrondinformatie en verschillende lessuggesties rondom de brieven van Vincent van Gogh. De suggesties zijn op eenvoudige wijze naar eigen voorkeur aan te passen of uit te breiden en beginnen elk met een korte inleiding. Voorafgaand aan de lessuggesties vindt u achtergrondinformatie over Vincent van Gogh en een introductietekst op de website www.vangoghletters.org. Deze site vormt een rijke bron van informatie over Vincent van Gogh. U kunt uw leerlingen deze teksten laten lezen voordat ze deze website bezoeken.

Algemene doelstellingen onderwijsaanbod

- Leerlingen maken kennis met Vincent van Gogh, niet alleen als kunstenaar maar ook als schrijver van unieke egodocumenten.
- Leerlingen krijgen informatie over de achtergronden van verschillende schilderijen van Vincent van Gogh: het onderwerp, de ontstaansgeschiedenis en de (symbolische) betekenis
- Leerlingen krijgen informatie over kunst, cultuur, maatschappij en communicatie in de negentiende eeuw en kunnen dit afzetten tegen hun eigen ervaringen daarmee in het heden.
- Leerlingen leren Van Gogh in de context van zijn tijd te beschouwen.
- Leerlingen bereiden zich inhoudelijk voor op een bezoek aan het Van Gogh Museum, en krijgen daarop na afloop een zinvol vervolg.
- Leerlingen kunnen een verslag van hun museumbezoek en/of de resultaten van de extra activiteiten toe te voegen aan hun kunstdossier.

Achtergrondinformatie

Vincent van Gogh werd op 30 maart 1853 geboren in Zundert, in de provincie Noord-Brabant. Nadat hij de dorpsschool had doorlopen stuurden zijn ouders hem naar kostscholen in Zevenbergen en Tilburg. Daar leerde de jonge Van Gogh verschillende talen en bekwaamde hij zich in het Frans, Engels en Duits. In maart 1868, midden in het studiejaar, ging hij abrupt van school en keerde terug naar Zundert. Hij zou zijn officiële schoolopleiding niet meer afmaken.

In 1869, toen hij 16 jaar oud was, werd Van Gogh jongste bediende bij Goupil & Cie in Den Haag. Goupil en Cie was een internationale kunsthandel met als hoofdzetel Parijs. Van Goghs beheersing van meerdere talen kwam er goed van pas: hij werkte niet alleen in Den Haag, maar werd ook uitgezonden naar de filialen in Londen en Parijs. In 1872 ging ook Van Goghs jongere broer Theo bij Goupil werken, in het filiaal in Brussel. Ze hadden elkaar al eerder geschreven, maar vanaf dat moment werd de briefwisseling tussen de beide broers intensiever:

'Waarde Theo, Dat was een goed nieuws, dat ik daar uit Pa's brief las. Van harte wensch ik er je geluk mede. Ik twijfel niet of je zult er wel plezier in krijgen, het is zoo'n mooie zaak.- Het zal een heele verander[ing] voor je zijn. Het doet mij zooveel genoegen dat wij nu beiden in het zelfde vak & in de zelfde zaak zijn; wij moeten maar druk met elkaar correspondeeren.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 13 december 1872

Hoewel Van Goghs carrière een veelbelovende start had gemaakt, ging de kunsthandel hem na een aantal jaren tegenstaan. Hij verdiepte zich meer en meer in religie en vond het 'goddeloos' om schilderijen te verkopen die hij zelf niet goed vond. In 1876 kreeg hij ontslag.

'Toen ik de Hr Boussod weer zag vroeg ik of ZEd. 't immers goed vond ik ook dit jaar weder in het huis zou werkzaam zijn en dat ZEd. immers niets zoo heel ernstigs op mij te zeggen had. 't Laatste was echter wel het geval en ZEd. haalde mij als het ware de woorden uit den mond dat ik dan met 10 April zou heengaan...'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 10 januari 1876

In de bewaard gebleven brieven is het verdere verloop van Van Goghs leven goed te volgen. Na in Engeland te hebben gewerkt als hulponderwijzer en assistent van een dominee keerde hij in 1877 weer terug in Nederland. In Amsterdam bereidde hij zich voor op het staatsexamen, zodat hij aan de universiteit theologie zou kunnen studeren. Hij brak de vooropleiding echter af en deed geen examen. Zijn religieuze gedrevenheid leidde hem eind 1878 naar de Borinage, een arme mijnstreek in het zuiden van België. Daar werkte hij als lekenpredikant tussen de mijnwerkers.

Vincent van Gogh op 19-jarige leeftijd
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Achtergrondinformatie

'Het is een sombere plek en bij t'eerste gezigt heeft alles in den omtrek iets akeligs en doodsch. De arbeiders aldaar zijn meestendeels lieden vermagerd en verbleekt door de koorts en zien er vermoeid en uitgemergeld uit, verweerd en vroegtijdig verouderd, de vrouwen vaal en verlept evenzeer over 't algemeen.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, tussen 1 en 16 april 1879

Omdat hij op dezelfde manier wilde leven als de mijnwerkers, sloiep Van Gogh op de vloer en gaf hij al zijn bezittingen weg. Die vorm van betrokkenheid bij de bevolking ging zijn werkgevers veel te ver: Van Gogh werd ontslagen.

De ommekeer in het leven van Van Gogh werd in gang gezet door zijn jongere broer Theo. De brieven die Van Gogh hem stuurde, waren vaak voorzien van illustraties. Theo raadde zijn oudere broer aan om kunstenaar te worden. In 1880 verhuisde Van Gogh naar Brussel, waar hij zich wilde inschrijven voor de kunstacademie. Uiteindelijk besloot hij tot zelfstandige studie. Omdat hij geen eigen middelen van bestaan had, kreeg hij geld van Theo. Die werkte inmiddels bij de Parijse vestiging van Goupil & Cie. Hij zou zijn oudere broer tot aan diens dood financieel blijven ondersteunen.

'Van Pa hoorde ik dat zonder dat ik hiervan wist gij mij reeds geld gezonden hebt en zoodoende mij krachtdadig helpt om vooruit te scharrelen. Ontvang mijn hartelijken dank daarvoor.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 2 april 1881

In 1881 ging Van Gogh wonen bij zijn ouders in Etten, Noord-Brabant. Aan het eind van dat jaar vertrok hij voor een aantal weken naar Den Haag. Daar kreeg hij schilderlessen van Anton Mauve, een vooraanstaand vertegenwoordiger van de Haagse School. Bij Mauve raakte Van Gogh bekend met de aquarel- en olieverftechniek. Terug in Etten kreeg Van Gogh een conflict met zijn vader:

'Pa kan niet met mij meeleven en meegevoelen en ik kan mij niet inwerken in het systeem van Pa en Moe, daarin krijg ik het te benaauwd – ik zou er in stikken.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, op of omstreeks 23 december 1881

Hij verliet het ouderlijk huis, huurde een atelier en volgde in 1882 opnieuw lessen bij Mauve in Den Haag. Tijdens de zomer van datzelfde jaar maakte hij zijn eerste zelfstandige studies in water- en olieverf.

Theo van Gogh (1857-1891)
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh
De pastorie te Nuenen, 1885
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Achtergrondinformatie

Vincent van Gogh
De aardappeleters, 1885
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

In september 1883 ging Van Gogh naar de provincie Drenthe, om er het landschap en de boeren te tekenen en te schilderen. Hij bleef er slechts een korte periode: na nog geen drie maanden trok hij opnieuw in bij zijn ouders in Noord-Brabant. Die woonden inmiddels in Nuenen. Daar besloot Van Gogh, in navolging van de Franse schilder Millet, een echte boerenschilder te worden.

In 1885 schilderde hij *De aardappeleters*, zijn eerste groots opgezette schilderij. Ter voorbereiding bracht Van Gogh veel tijd door in de vaak donkere woningen van de Nuenense boeren. Hij tekende en schilderde er verschillende studies en 'boerenkoppen':

'Ofschoon ik in betrekkelijk korten tijd het eigentlijke schij [schilderij] zal hebben geschilderd en grootendeels uit het hoofd, zoo heeft het een heelen winter van studiekoppen & handen schilderen gekost.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 30 april 1885

Toen *De aardappeleters* was voltooid stuurde Van Gogh het schilderij naar Theo in Parijs. Die wees zijn broer erop dat het hem toegezonden werk erg donker van kleur was; heel anders dan het lichte palet van het *impressionisme*, de schilderijstijl van dat moment in Parijs. Ook Van Goghs kunstenaarsvriend *Anton van Rappard* uitte kritiek, in een brief van 24 mei 1885:

'Ge zult me toestemmen dat zulk werk niet ernstig gemeend is. Ge kunt meer dan dit - gelukkig; maar waarom dan alles even oppervlakkig bekeken en behandeld?'

In Nuenen werd Van Gogh door plaatselijke geestelijken tegen-gewerkt bij het vinden van modellen. Mede daardoor vertrok hij in november 1885 uit Nederland en vestigde zich in Antwerpen. Hij zou niet meer terugkeren in zijn geboorteland.

Antwerpen gaf Van Gogh frisse inspiratie. Hij had er gelegenheid om naar naaktmodel te werken, kon gemakkelijk aan materialen komen en bekeek er de omvangrijke kunstcollecties in musea en galeries. In Antwerpen, een havenstad, werden bovendien veel exotische producten aangevoerd. Daaronder waren ook Japanse houtsneden, die Van Gogh verwoed begon te verzamelen. Ook was men daar zeer actief op het gebied van de fotografie, in die tijd een zeer moderne techniek. Van Gogh had er een uitgesproken mening over:

'Ik heb gelet op de vele fotografen hier, die al mee zijn zooals overal en blijkbaar nog al te doen hebben. - Maar altijd diezelfde conventionele oogen, neuzen, monden, wasachtig en glad en koud. Het blijft toch altijd dood. En de geschilderde portretten hebben een eigen leven dat radicaal uit de ziel van den schilder komt en waar de machine niet aan kan. - Hoe meer photos men bekijkt, hoe meer men dit voelt dunkt mij. -'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 14 december 1885

Achtergrondinformatie

In januari 1886 gaf Van Gogh zich in Antwerpen op voor de École des Beaux-Arts. De traditionele onderwijsmethoden van de docenten irriteerden hem echter al snel. Hij hield de opleiding voor gezien en vertrok naar Parijs, veel eerder dan hij met zijn broer had afgesproken:

'Waarde Theo, Neem me niet kwalijk dat ik rechtstreeks gekomen ben. Ik heb er zo lang over nagedacht en ik geloof dat we op deze manier tijd winnen. Ben in het Louvre vanaf 12 uur of eerder, als je wilt. Antwoord s.v.p. om te laten weten hoe laat je in de Salle Carrée kunt zijn.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, op of rond 28 februari 1886

In Parijs woonde Van Gogh bij zijn broer Theo op Montmartre. De verhuizing naar de Franse hoofdstad had veel invloed op de ontwikkeling van zijn schilderstijl. Theo, die een filiaal van kunsthandel Boussod, Valadon & Cie leidde, maakte Van Gogh bekend met werken van Claude Monet en diverse andere impressionisten. Tot dan toe had Van Gogh vooral Nederlandse schilderkunst en Franse realisten gezien. In Parijs kon hij met eigen ogen vaststellen hoe de impressionisten omgingen met licht en kleur. Aan Horace Mann Livens, een studiegenoot uit Antwerpen, schreef hij in september of oktober 1886:

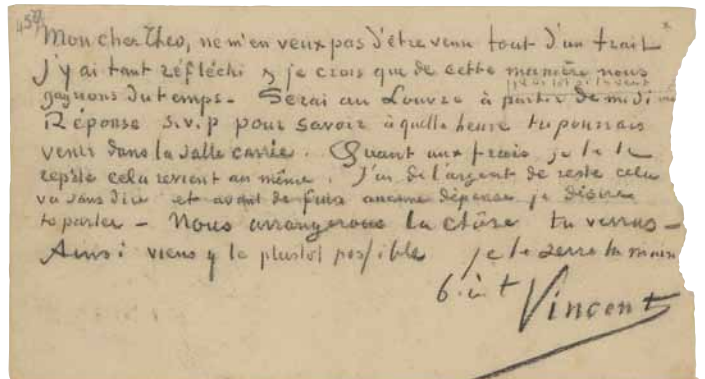
'In Antwerpen wist ik niet eens wat de impressionisten waren, nu heb ik ze gezien en hoewel ik daar niet bij hoor, heb ik toch veel bewondering voor bepaalde impressionistische schilderijen...'

Vier maanden lang studeerde Van Gogh in het atelier van de schilder Fernand Cormon. Hij maakte er kennis met kunstenaars als Paul Gauguin, Henri de Toulouse-Lautrec, Emile Bernard, Camille Pissarro en John Russell. Bij de ontwikkeling van zijn eigen stijl bestudeerde hij de manier van werken van de impressionisten. Zijn kleurgebruik werd lichter en zijn penseelvoering lossier. Ook volgde hij de impressionisten bij de keuze van zijn onderwerpen, zoals de cafés en boulevards van Parijs en het platteland langs de Seine.

Op 19 februari 1888 reisde Van Gogh naar de Provence. In Arles huurde hij het 'Gele Huis', waar hij een kunstenaarsgemeenschap wilde beginnen. In oktober 1888 kwam Paul Gauguin bij hem wonen. De twee kunstenaars schilderden samen, verkenden gezamenlijk het nachtelijke uitgaansleven en voerden hevige discussies over kunst:

'Gauguin en ik praten veel over Delacroix, Rembrandt, &c. De discussies zijn uiterst geladen, soms hebben we na afloop een hoofd dat zo leeg is als een elektrische batterij na de ontlading.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 17 of 18 december 1888

Brief van Vincent aan Theo van Gogh, c. zondag 28 februari 1886
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh
Gezicht vanuit het raam van Theo's appartement, 1886
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Vincent van Gogh
Zelfportret als schilder, 1887-88
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Achtergrondinformatie

Vincent van Gogh
Het gele huis, 1888
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Na enige tijd ontstonden er hevige spanningen. Van Gogh werd ziek: hij kreeg last van aanvallen waarbij hij in de war raakte en soms zelfs het bewustzijn verloor. De ziekte bereikte een hoogtepunt in december, toen Van Gogh tijdens een aanval met een mes een stukje van zijn eigen linkeroor afsneed. Gauguin vertrok spoorslags terug naar Parijs en Van Gogh werd opgenomen in het ziekenhuis van Arles.

'Ik zal nog enkele dagen hier in het hospitaal blijven - ik durf er wel van uit te gaan dat ik daarna heel rustig naar huis zal terugkeren. Nu vraag ik je één ding: je niet ongerust te maken, want dat zou TE VEEL onrust bij mij veroorzaken.

Laten we het nu over onze vriend Gauguin hebben; heb ik hem afgeschrikt? Enfin, waarom laat hij niets van zich horen?'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 2 januari 1889

Na zijn ontslag uit het ziekenhuis lukte het Van Gogh niet om zelfstandig zijn leven weer goed op te pakken. Daarnaast bleven de aanvallen zich herhalen. Daarom liet hij zich vrijwillig opnemen in de psychiatrische inrichting van Saint-Rémy, waar hij een jaar zou doorbrengen. Tijdens zijn verblijf in de inrichting maakte hij circa 150 schilderijen.

'Wat mij betreft ,met mijn gezondheid gaat het goed en wat het hoofd betreft, dat zal, laten we hopen, een kwestie zijn van tijd en geduld.'

Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, tussen 31 mei en 6 juni 1889

In mei 1890 verliet Van Gogh de inrichting in Saint-Rémy en vertrok hij noordwaarts naar Auvers-sur-Oise, waar al meer kunstenaars verbleven. Er volgde een productieve periode, waarin hij bijna een schilderij per dag maakte. Auvers bood Van Gogh voldoende rust, maar lag dicht genoeg bij Parijs om zijn broer

Vincent van Gogh
De tuin van de inrichting Saint-Paul, 1889
Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Theo te kunnen bezoeken. Die dacht er, uit onvrede met zijn werkgever, inmiddels over om ontslag te nemen bij kunsthandel Boussod. De onrust van zijn broer en de daaraan gekoppelde financiële onzekerheid raakten Van Gogh diep. Na een bezoek aan zijn broer en schoonzus in Parijs schreef hij op of omstreeks 10 juli 1890:

'Weer terug hier voelde ook ik me nog erg terneergeslagen en bleef de storm die jullie bedreigt, ook op mij drukken. Wat te doen? Kijk, ik probeer gewoonlijk tamelijk goed gehumeurd te zijn, maar ook mijn leven is aan de wortel aangetast, ook ik sta niet meer stevig op mijn benen.'

Daarnaast maakte hij zich zorgen dat zijn aanvallen weer terug zouden komen. In de avond van 27 juli 1890 liep hij een korenveld in en schoot zichzelf een kogel in de borst. Twee dagen later overleed hij, in het bijzijn van zijn broer Theo, aan zijn verwondingen.

In de tien jaar die Vincent van Gogh als kunstenaar actief was (1880-1890) maakte hij een groot aantal kunstwerken: ruim 850 schilderijen en bijna 1300 werken op papier. Het grootste deel van wat daarvan bewaard is gebleven bevindt zich in het Van Gogh Museum. De rest is verspreid over diverse musea en particuliere collecties, van Nederland tot Japan en de Verenigde Staten.

Opdrachten

Van Goghs brieven: de kunstenaar aan het woord

Tijdens zijn leven schreef Vincent van Gogh honderden brieven. In een tijdperk zonder telefoon en internet was schrijven dé manier om te communiceren met familie en vrienden die niet in de buurt woonden.

Vijftien jaar lang onderzochten het *Van Gogh Museum* en het *Huygens Instituut* de bewaard gebleven correspondentie van Nederlands beroemdste 19de-eeuwse kunstenaar. Dat leverde naast de uitgave van een boek (in zes delen!) ook een *webeditie* op: alle bewaard gebleven brieven van en aan Vincent van Gogh zijn te lezen op de website www.vangoghletters.org. Naast veel informatie vind je daar afbeeldingen van alle kunstwerken, waar Van Gogh in zijn brieven naar verwijst. Dat zijn niet alleen zijn eigen schilderijen en tekeningen, maar ook die van andere kunstenaars.

Op de website kun je Van Goghs brieven lezen in de taal waarin hij ze oorspronkelijk schreef: Nederlands, Frans en een klein aantal in het Engels - inclusief de stijl- en spelfouten die hij

maakte. Van alle brieven is een moderne, Engelse vertaling gemaakt, die naast de originele tekst in het scherm kan worden opgeroepen. Ook kun je de 'facsimiles' bekijken: afbeeldingen van hoe de brieven er in het echt uitzien.

Alle brieven zijn gerangschikt op datum; via de zoekfunctie kun je - met steekwoorden in de originele taal, of in het Engels - ook op onderwerp zoeken.

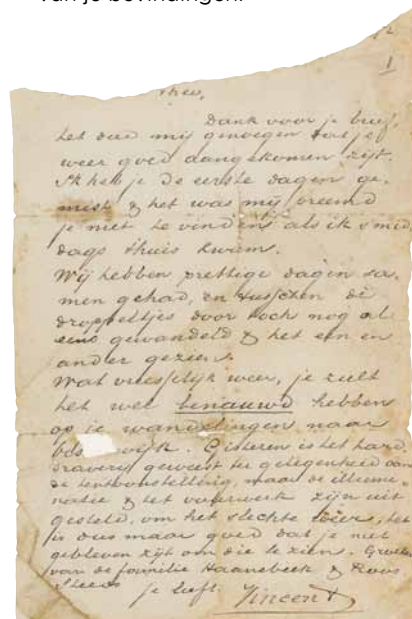
Van Gogh als briefschrijver

Vincent van Goghs kwaliteiten als schrijver werden ook al herkend door zijn tijdgenoten. In 1893, drie jaar na Van Goghs dood, begon de schilder Emile Bernard met het publiceren van fragmenten uit de brieven die Vincent van Gogh hem tijdens hun vriendschap stuurde. De vele publicaties die daar op volgden, droegen bij aan de grote bekendheid die Van Gogh en zijn werk ver na zijn dood zouden krijgen.

Van Goghs correspondentie gaat niet alleen over persoonlijke zaken, maar ook over kunst, menselijk gedrag en ontwikkelingen in de maatschappij. Door zijn sterke taal- en schrijfvermogen zijn de brieven ook tegenwoordig nog goed leesbaar. Tot 1886 schreef Van Gogh voornamelijk in het Nederlands; daarna communiceerde hij met name in het *Frans*.

Opdracht

- Zoek op www.vangoghmuseum.nl of www.vangoghletters.org naar informatie over de brieven van Vincent van Gogh. Hoeveel zijn er bewaard gebleven? In welke periode werden deze brieven geschreven? Aan wie schreef Van Gogh allemaal, en waarover? Waarom zijn deze brieven voor onderzoekers zo belangrijk? Kies één brief uit en beschrijf aan wie de brief was gericht, waar deze over ging en waarom je juist voor deze brief hebt gekozen. Alle brieven van Vincent van Gogh zijn te vinden op het internet.
- Zoek op www.vangoghletters.org een aantal brieven uit verschillende periodes en vergelijk deze met elkaar. Welke verschillen merk je op? Daarbij kun je denken aan de *schrijfstijl* en de *aanhef en afsluiting*, maar ook aan *thematiek*, *persoonlijke zaken* en zelfs aan *handschrift*.
- Zoek op www.vangoghletters.org met behulp van de zoekmachine alle brieven waarin Vincent van Gogh zijn werkzaamheden aan het schilderij *De aardappeleters* vermeldt. Houd er rekening mee, dat de titels van Van Goghs schilderijen in veel gevallen pas later zijn bedacht. Gebruik als zoekterm dan ook meerdere trefwoorden; bijvoorbeeld de woorden waarmee je het schilderij kunt beschrijven. Kun je de ontstaansgeschiedenis van *De aardappeleters* volgen? Aan wie schrijft hij over dit schilderij en wat zegt hij erover? Maak een verslag van je bevindingen.
- Kies op www.vangoghmuseum.nl een schilderij van Vincent van Gogh waarover je meer zou willen weten. Wat zegt de kunstenaar hier zélf over? Zoek op www.vangoghletters.org in de brieven van Van Gogh of je daarover meer te weten kunt komen. Houd er rekening mee, dat de titels van de schilderijen in veel gevallen pas later zijn bedacht. Gebruik als zoekterm dan ook meerdere trefwoorden; bijvoorbeeld de woorden waarmee je het schilderij kunt beschrijven. Maak een verslag van je bevindingen.

Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 29 september 1872, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

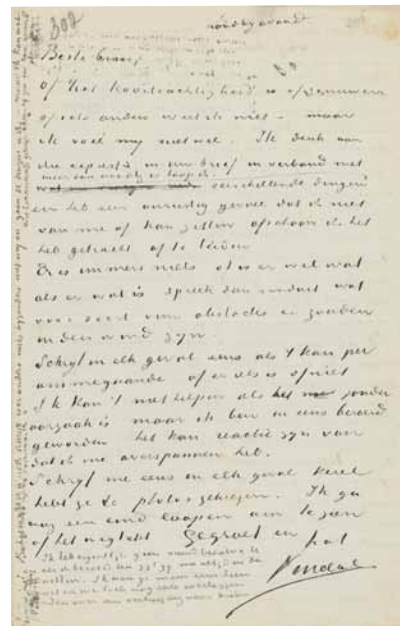
Vincent en Theo

Het merendeel van de bewaard gebleven brieven van Vincent van Gogh is geschreven aan zijn jongere broer Theo. De broers hadden een sterke emotionele band: *'Ik heb eigenlijk geen vriend behalve U en als ik beroerd ben zijt gij me altijd in de gedachten'* schreef Vincent aan Theo op 22 juli 1883.

Omdat de broers het grootste deel van hun leven ver bij elkaar vandaan woonden, was de briefwisseling het enige alternatief voor een echt gesprek: *'Waarde Theo, Voor ik naar Schevening ga wou ik nog even een woordje met U praten.'* Theo stimuleerde Van Gogh om kunstenaar te worden en zou hem gedurende zijn hele carrière blijven ondersteunen. *'(...) Als ik Theo niet had dan zou het mij niet mogelijk zijn tot mijn regt te komen met mijn werk...'*, schreef Vincent eind oktober 1887 aan zijn zus Willemien.

Opdracht

- Zoek op internet (bijvoorbeeld via www.vangoghletters.org) naar informatie en aanwijzingen over de rol die Theo van Gogh speelde in het leven en de carrière van zijn oudere broer Vincent. Bedenk zelf in welke vorm je jouw bevindingen verwerkt. Dat kan bijvoorbeeld een verslag zijn, maar ook een verhaal, een script voor een scène in een toneelstuk, een schilderij, of een filmpje.
- In de loop der jaren werd de toon van Van Goghs brieven aan zijn jongere broer Theo anders. Zoek via www.vangoghletters.org naar een aantal brieven uit verschillende periodes en vergelijk die met elkaar. Benoem de verschillen in toon, schrijfstijl en onderwerpkeuze. Vind je het moeilijk om zelf een keuze te maken, dan kun je bijvoorbeeld kijken naar de brieven van 29 september 1872, 13 december 1872, 30 maart 1874, 15 april 1877, 11-14 augustus 1879, 2 april 1881, 22 juli 1883 (2 exemplaren) en 18 februari 1886.
- Vincent en Theo van Gogh hadden een sterke band, maar dat betekent niet dat ze het altijd met elkaar eens waren. Ook dát is terug te vinden in de bewaard gebleven brieven; bijvoorbeeld in de lange brief die Van Gogh schreef omstreeks 2 maart 1884. Na een korte inleiding over hun moeder, die na een val ziek thuis lag, vervolgde hij de brief met behoorlijk wat kritiek op zijn jongere broer. Zoek de tekst van de brief op www.vangoghletters.org en bekijk ook de afbeeldingen van het origineel. Noem een aantal zaken die Van Gogh Theo kwalijk nam. En hoe uitte zich dat in Van Goghs handschrift?

Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 22 juli 1883, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Persoonlijk leven

In augustus 1879 schreef Vincent van Gogh aan zijn broer Theo: *'Evenzeer als ieder ander heb ik behoefte aan betrekkingen van vriendschap of genegenheid of vertrouwelijken omgang en ben niet als een straatpomp of lantaarnpaal hetzij uit steen of ook uit ijzer vervaardigd...'*

Over Van Gogh bestaan veel vooroordelen, maar een volstrekt wereldvreemde, ongevoelige zonderling was hij niet. In zijn brieven verwoordde hij regelmatig zijn gevoelens, bijvoorbeeld wanneer hij zich onderschat of teleurgesteld voelde. Ook thema's als liefde, eenzaamheid en geldgebrek komen regelmatig voorbij. Daardoor zijn de brieven van Van Gogh ook voor lezers van nu nog heel herkenbaar.

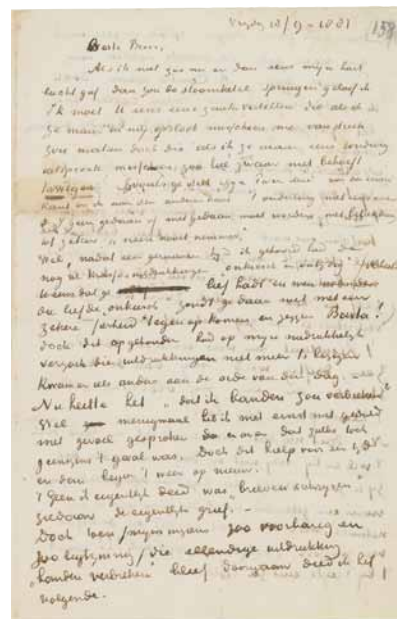
Opdracht

- *'Bij mij is het verlangen naar trouwen en kinderen krijgen aan het verdwijnen en bij vlagen ben ik nogal terneer geslagen dat ik op mijn 35ste zo ben, terwijl ik me heel anders zou moeten voelen.'* schreef Vincent van Gogh in juli 1887. 'Het verlangen naar trouwen en kinderen krijgen' had voorheen echter wél een belangrijke rol in zijn leven. In zijn brieven zijn de namen terug te vinden van de vrouwen, voor wie Vincent gevoelens koesterde: *Kee Vos, Sien Hoornik, Margot Begemann* en *Agostina Segatori*.

Probeer via de informatie en brieven op www.vangoghmuseum.nl of www.vangoghletters.org het verloop van Vincents liefde voor deze vrouwen te achterhalen. In hoeverre speelden sociale opvattingen daarbij een rol?

- In 1881 woonde Vincent van Gogh bij zijn ouders, in de Noord-Brabantse plaats Etten. Op vrijdagavond 18 november schreef hij daarvandaan een brief aan zijn broer Theo. Uit die brief kun je opmaken, dat de relatie tussen Vincent en zijn ouders niet altijd even soepel verliep. Ga naar www.vangoghletters.org en kijk of je de brief kunt vinden. Wat vind je van Vincents argumentatie met betrekking tot het conflict dat hij beschrijft? Is het herkenbaar? Wat vind je van de oorzaak van het conflict?

- In tegenstelling tot wat veel mensen denken was Vincent van Gogh niet arm. Vanaf 1882 ontving hij van zijn broer Theo eerst maandelijks, en daarna wekelijks een geldbedrag. Dat was meer dan de bedragen waarvan sommige gezinnen in die tijd moesten rondkomen. Toch klaagde Van Gogh in zijn brieven aan Theo regelmatig dat hij gebrek aan geld had. Zoek via www.vangoghmuseum.nl of www.vangoghletters.org uit waar Van Gogh zijn geld zoal aan uitgaf – en op welke manieren hij Theo berichtte over zijn financiële situatie.

Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 18 november 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

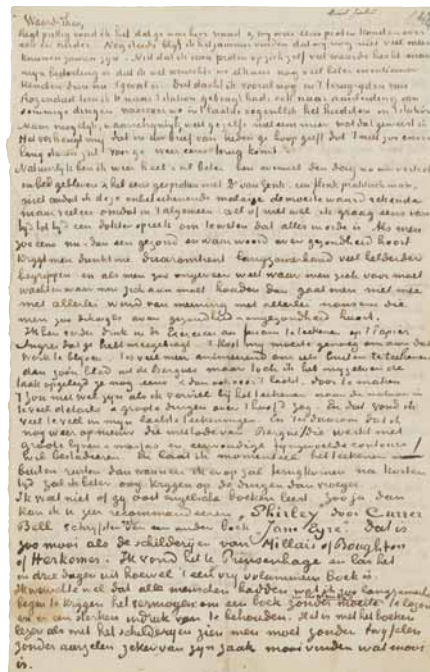
Van Gogh als lezer

In een tijdperk zonder media als internet, radio en televisie besteedde men *vrije tijd* op een andere manier dan tegenwoordig. Toen Vincent van Gogh 20 was, werkte hij in een kunsthandel in Londen. Op 2 juli 1873 schreef hij aan vrienden in Den Haag: *'Reeds om 6 uur ben ik met mijn werk klaar, zodat ik nog een mooie tijd voor mijzelf heb, die ik zeer aangenaam doorbreng met wandelen, lezen & brieven schrijven.'*

Van Gogh las graag - en veel. De brieven die hij schreef staan vol met verwijzingen naar boeken van ruim 150 verschillende schrijvers. Vaak beval hij de boeken die hij bijzonder vond aan bij familie en vrienden.

Opdracht

- In een brief aan zijn broer Theo (geschreven begin augustus 1881) vergeleek Vincent van Gogh de schoonheid van een door hem gelezen boek met de schoonheid van schilderijen: *'Ik weet niet of gij ooit Engelse boeken leest. Zo ja, dan kan ik u zeer recomanderen 'Shirley', door Curren Bell, schrijfster ook van een ander boek, 'Jane Eyre'. Dat is zo mooi als de schilderijen van Millais of Boughton of Herkomer. Ik vond het te Prinsenhage en las het in drie dagen uit, hoewel 't een vrij volumineus boek is.'* Van welke Engelse schrijfster is 'Curren Bell' het pseudoniem? Waarom zou Van Gogh haar werk juist vergelijken met het werk van de kunstschilders John Everett Millais, George Henry Boughton en Hubert von Herkomer?
- Op 6 juli 1882 schreef Vincent van Gogh aan zijn broer Theo: *'Weet ge wel dat in woorden te teekenen ook een kunst is...'* Daarmee bedoelde hij de manier van schrijven die er bij de lezer voor zorgt, dat deze het verhaal als het ware voor zich kan zien. Kies een verhaal dat voor jou een bijzondere betekenis heeft of dat veel indruk op je heeft gemaakt. Selecteer een scène of een locatie uit dit verhaal en maak hiervan een getekende of geschilderde versie.
- Zoek op www.vangoghletters.org in de brieven van Vincent van Gogh naar de uitspraken van Vincent van Gogh over de boeken van schrijvers als *Emile Zola*, *Victor Hugo*, *Charles Dickens* en *Harriet Beecher Stowe*. Zijn er titels bij die je zelf ook hebt gelezen? Op welke manier omschrijft Van Gogh hun werk? Zou hij zijn enthousiasme over deze boeken hebben kunnen overdragen op anderen?

Brief van Vincent van Gogh aan Theo van Gogh, 5 augustus 1881, Van Gogh Museum, Amsterdam (Vincent van Gogh Stichting)

Communicatie

Vincent van Gogh leefde in een tijdperk zonder telefoon en internet.

In de 19de eeuw was *schrijven* dé manier om te communiceren met familie en vrienden die niet in de buurt woonden. De diensten van de post werden steeds uitgebreider en post werd meerdere keren per dag bezorgd en opgehaald, óók internationaal. Maar net als tegenwoordig ging er in de 19de eeuw bij de bezorging van post wel eens wat mis: *'Heden ontvang ik Uw brief, waarvoor hartelijk dank. Hoe bitter jammer ik het ook vind dat Uw schrijven van 9 Nov. en het ingesloten biljet is weggeraakt, toch was ik blij dat het om geen andere reden was dat Uw brief wegbleef. Want dat ik verbazend ongerust geweest ben, kan ik U verzekeren. Dadelijk heb ik aan 't postkantoor aangifte gedaan van 't weg raken van den brief doch men zegt men weinig hoop kan geven & de demarches van nasporing moeten uitgaan van Parijs. Intusschen zou men onderzoeken. We willen hopen 't nog teregt komt maar ik durf er niet op te rekenen en ik vrees de frs. 50 zijn naar de maan, juist op een moment dat ze haast onmisbaar zijn.'*

Vincent van Gogh aan Theo, 16 of 17 november 1882

Opdracht

- Op 9 november 1882 schreef Theo van Gogh vanuit Parijs een brief aan Vincent van Gogh in Den Haag. Omdat hij zijn oudere broer financieel ondersteunde, stuurde hij in dezelfde enveloppe een biljet van 50 francs mee. Maar ergens tussen Parijs en Den Haag ging het mis: de brief verdween, waardoor Vincent zonder geld kwam te zitten.
Zoek op www.vangoghletters.org naar Van Goghs brieven aan Theo van 14, 22 en 24 november, en van 1 december 1882. Lees ook de brieven van Van Gogh aan zijn vriend Anthon van Rappard, van 17 of 18 november en van 24 november 1882. Probeer de gebeurtenissen na het kwijtraken van de brief te reconstrueren. Wat zegt Van Gogh er zélf over? Wat zouden de reacties van zijn broer en zijn vriend geweest kunnen zijn?
- Vincent van Gogh maakte gebruik van het enige middel dat hij voor 'langeafstandscommunicatie' tot zijn beschikking had. Tegenwoordig worden er nog maar weinig brieven geschreven, omdat er veel meer communicatiemogelijkheden zijn dan in de 19de eeuw. Stel je voor dat Vincent van Gogh in de 21ste eeuw zou leven. Hoe zou hij dan communiceren met zijn broer, zijn familie en zijn vrienden? Welke middelen zou hij gebruiken? Waarover zou hij het hebben? Werk je antwoorden op deze vragen uit tot een 'bericht van Vincent'. Dat kan bijvoorbeeld als geschreven tekst, als webpage, als boodschap op Facebook, Google+ of Twitter, als SMS of als audio- of audiovisuele opname.
- Heb jij ooit met de hand een brief geschreven? Waarschijnlijk communiceer je vooral per telefoon en via internet. Als je iemand ergens op wilt wijzen stuur je een afbeelding mee, of een link naar een website. Eigenlijk deed Van Gogh hetzelfde: in zijn brieven noemde hij bijvoorbeeld titels van boeken, waarvan hij vond dat anderen die zouden moeten lezen. En wanneer hij in zijn brieven duidelijk wilde maken hoe iets er uitzag, maakte hij er een schets in of stuurde hij een tekening mee.
Op www.vangoghletters.org kun je bekijken hoe Van Goghs brieven er uitzien. Schrijf daarna zélf een brief op de 'ouderwetse' manier. Maak daarbij gebruik van dezelfde middelen die Vincent van Gogh gebruikte om een schriftelijke boodschap over te brengen, zoals briefschetsen en ingevoegde tekeningen.
- In de 19de eeuw ontwikkelde de postbezorging zich razendsnel. In de tijd van Vincent van Gogh konden brieven uit Nederland vaak de volgende dag al worden bezorgd in Parijs. Dat is tegenwoordig niet altijd het geval. Hoe kon het dat in een eeuw die begon met de postkoets, de post uiteindelijk sneller werd bezorgd dan nu? Wat maakte die ontwikkeling mogelijk? Hoe gaat dat in het huidige postsysteem?

Museumbezoek

U kunt de opdrachtbladen combineren met een bezoek aan het Van Gogh Museum. De leerlingen kunnen de werkbladen meenemen en een aantal van de opdrachten maken bij de originele schilderijen.

Reserveren

Een museumbezoek in groepsverband dient van tevoren te worden gereserveerd. Kijkt u voor het onderwijsaanbod op www.vangoghmuseum.nl/onderwijs.

Bezoekadres

Van Gogh Museum
Paulus Potterstraat 7
1071 CX Amsterdam

Vragen of opmerkingen

Heeft u vragen of opmerkingen na het lezen van deze handleiding? Neemt u dan contact op met de afdeling Educatie van het Van Gogh Museum via educatie@vangoghmuseum.nl. U kunt ook bellen met de speciale onderwijslijn, bereikbaar op maandag t/m donderdag van 13 tot 17 uur: **T 020 570 52 46**.